

автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ткаченко Галина Миколаївна ; Ін-т педагогіки АПН України. — К., 2000. — 18 с.

15. Туюкіна Г. П. Творческое наследие В. А. Сухомлинского — научно-педагогическая основа повышения эффективности руководства детским чтением в библиотеке: автореф. дисс. ... канд.

пед. наук: 05.25.03 / Туюкіна Галина Прохорова; Моск. Ордена Труд. Красного Знамени гос. ин-т культуры. — М., 1984. — 16 с.

16. Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки: посібник / Фіцула М. М., Степанов О. М. — К. : Академвидав, 2003. — С. 365—366.

L. M. ZALITOK
Kyiv

WORK WITH A BOOK AT A MODERN ELEMENTARY SCHOOL IN THE LIGHT OF V. SUKHOMLYNSKYI'S CREATIVE IDEAS

The article deals with the ways of working with a book at a modern elementary school. The author highlights the role of books in the educational process, reveals V. Sukhomlynskyi's point of view on the value of children's reading at primary school age and makes a number of recommendations for implementing educational work with a book based on V. Sukhomlynskyi's educational ideas taking into consideration the current realities of the educational space.

Key words: pedagogical heritage, a book, reading, elementary school, education, educational work, V. Sukhomlynskyi.

Л. М. ЗАЛИТОК
г. Киев

РАБОТА С КНИГОЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ИДЕЙ В. СУХОМЛИНСКОГО

В статье освещены формы работы с книгой в современной начальной школе. Выяснена роль книги в учебно-воспитательном процессе и раскрыты взгляды В. А. Сухомлинского на значение чтения для детей младшего школьного возраста. Представлены рекомендательные советы по проведению воспитательной работы с книгой на основе педагогических идей В. А. Сухомлинского, учитывая современные реалии образовательного пространства.

Ключевые слова: педагогическое наследие, книга, чтение, начальная школа, воспитание, воспитательная работа, В. А. Сухомлинский.

Стаття надійшла до редколегії 30.07.2014

УДК 371.011.33 (091)

А. М. ЗУБКО, Т. В. КОМІНАРЕЦЬ
м. Херсон

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТИ ВЧИТИСЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена актуальному питанню сучасної педагогіки - формуванню однієї із ключових компетентностей у школярів початкової школи - вчити вчитися. Автори звертаються до спадщини В. О. Сухомлинського, в якій це питання визначено як життєво необхідне і тісно пов'язано з питанням наступності у системі шкільної освіти.

Ключові слова: компетенція, компетентність, інформація, наступність, мотивація, навчати вчитися, молодші школярі.

Педагогічна ідея – це, образно кажучи, повітря, в якому парять крила педагогічної майстерності.

В. Сухомлинський

Постановка проблеми. У сучасній Україні формуванні молодого покоління. Для вирішення системи освіти безперервно розвивається, і для цього завдання людство і виробило певний соціальної інститут передавання та формування культури, знань і провідних громадських норм – школу. І хоча мета педагогічної діяльності протягом всіх тих же століть залишається

незмінною – підготовка дитини до майбутнього дорослого життя – діяльність школи періодично піддається серйозним видозмінам відповідно до вимог сучасного суспільства.

Традиційно мета шкільної освіти визначалася набором знань, умінь і навичок, якими має оволодіти учень. Сьогодні ставить перед школою нові завдання. Це пов'язано, перш за все, з великою кількістю інформації та вмінням її знаходити та аналізувати, і з використанням нових технологічних засобів. З огляду на це традиційна схема «передачі» від учителя до учня «необхідного запасу знань» виглядає до певної міри застарілою.

Сьогодні соціуму необхідні учні і випускники, готові змінюватися і пристосовуватися до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися упродовж життя. А це значною мірою залежить не від отриманих знань, умінь і навичок, а від деяких додаткових якостей, для позначення яких і використовуються поняття «компетенція» і «компетентність». Державний стандарт початкової загальної освіти, розроблений відповідно до мети початкової школи, з урахуванням надбань класичної педагогіки як вітчизняної, так і західноєвропейської, але спрямований у майбутнє з його великими швидкостями та новими вимогами, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтеграції, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії та громадянської свідомості.

Аналіз отанніх досліджень і публікацій.

Уміння вчитись як одна із ключових компетентностей, які повинні сформуватися у школяра з початкової школи – це педагогічна проблема, яка в усі часи цікавила вчених, учителів та педагогічну громадськість. Про це вміння говорили й писали педагоги минулого: зарубіжні (Я. Коменський, Й. Песталоцці, Й. Герbart, А. Дістервег), вітчизняні (Г. Скворода, М. Пирогов, К. Ушинський, В. Сухомлинський).

Виклад основного матеріалу. Стійкість інтересів до навчальної діяльності молодших школярів залежить від того, як ця діяльність організовується, як учитель уміє збуджувати

й підтримувати інтерес своїх вихованців до набування знань, як пов'язуються ці знання з життям. Формуванню пізнавальних інтересів учнів сприяє вміло побудована дослідницька та пошукова діяльність, тому що немає нічого ціннішого для людини, ніж те, що він створив власною працею, позакласна робота.

Сучасна українська школа повинна звернути «велику увагу на формування розуму, на впорядкування розумових сил, на вироблення самого розвитку й активної думки, а не на накидання в голову учня різноманітних знань» (С. Русова) [1, 24]. Ще Ян Амос Коменський закликав зробити працю школяра джерелом розумового задоволення і душевної радості. Навчання – це радість, а не тільки обов'язок, навчанням можна займатися із задоволенням, а не просто через потребу [2, 12]. Міцні знання – це результат наполегливої праці. Як заохотити до такої праці, виробити звичку до неї, навчити вміло долати труднощі, що виникають у процесі опанування знань? Одними зі складових цього складного процесу є мотивація та створення ситуації успіху. Необхідно шукати мотив радості в самому процесі навчання.

Переборення учнями труднощів, з якими вони зустрічаються в учбовій діяльності, є невід'ємною внутрішньою умовою зміцнення інтересу до неї, її мотивації. Нагромадження невдач викликає зниження інтересу до учіння. При слабкості мотивів, породжуваних самим навчанням, ширші соціальні мотиви, пов'язані, наприклад, із прагненням школяра заслужити похвалу дорослих, виявляються недовірливими. Успішне переборення учнями труднощів у навчальній діяльності, а отже, і ставлення до неї, значною мірою залежать від того, як формується в них уміння вчитися. Формування цих умінь К. Д. Ушинський вважав важливим завданням школи, починаючи з перших етапів її роботи.

Найважливішим мотивом навчання є почуття успіху, задоволення від досягнутого. Серед багатьох чинників, які впливають на мотивацію учнів до навчання, одним із найважливіших є оцінка. Відомий педагог-гуманіст Ш. О. Амонашвілі виступає взагалі проти оцінювання в балах учнів-початківців, особливо якщо це оцінювання – негативне. Воно знижує їхню самооцінку і породжує страх, який

не дає можливості дитини розвиватися. Тому одним із найдієвіших методів мотивації навчання учнів має бути створення на уроці ситуації успіху. При цьому вчителям потрібно підбирати для учнів посильні завдання, оцінювати їхнє виконання. Під час цього слід забезпечувати належний мікроклімат, у якому учень позбувся б почуття невпевненості та страху. Схвальні оцінювальні судження вчителя викликають в учнів позитивні емоції.

Тут варто згадати слова В. О. Сухомлинського: «Є успіх, є бажання вчитися. Особливо важливо це на першому етапі навчання – в початковій школі, де дитина не вміє долати труднощі, де невдача приносить справжнє горе» [3, 174].

Результатом навчальної діяльності, під час якої відбувається засвоєння наукових понять, перш за все, є зміна самого учня, його розвиток. Навчаючись, дитина змінює сама себе. Тепер позиція дитини – це не просто позиція учня, який відвідує школу та охайно виконує завдання учителя, але й позиція людини, яка вдосконалює сама себе за допомогою дорослих освічених людей. Саме в такому виді діяльності в учня формується новий тип відношень із учителями, батьками, можемо їх визначити як партнерські стосунки. Таким чином, особисте вдосконалення набуває суспільного змісту.

У посібнику «Виховний потенціал початкової освіти» (2007 р.) академік О. Я. Савченко зазначає, що володіння вмінням учитися програмує індивідуальний досвід успішної праці учня, запобігає перевантаженню, сприяє пізнавальній активності, ініціативі, раціональному використанню часу і засобів учіння. Не менш важливо, що людина, яка звикла самостійно вчитися, не губиться в новій пізнавальній і життєвій ситуації, не зупиняється, якщо немає готових рішень, не чекає підказки, а самостійно шукає джерела інформації, шляхи розв'язання, бо вміння вчитися змінює стиль мислення і життя особистості [4, 184]. У підручнику О. Я. Савченко «Дидактика початкової освіти» (2012 р.) вміння вчитися розглядається як ключова компетентність шкільної освіти, характеристика повноцінної навчальної діяльності і тлумачиться наступним чином: «Учень вміє вчитися, якщо він визначає сам або приймає мету, поставлену вчителем,

відповідно до неї планує й виконує необхідні дії, контролює свої результати» [5, 241]. Геніальним педагогом, який не просто звернув свою увагу на проблему формування в учнів початкових класів вміння вчитися, але й визначив шляхи до вирішення цієї проблеми був В. О. Сухомлинський.

Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського сформувалася на кращих традиціях класичної педагогіки, гуманізму і народності, вона здобула визнання у світі. Ідеї гуманізму, які він пропагував, спрямовані на виховання поваги до людини, формування в неї благородства, порядності, відповідальності, чуйності, волі.

Проблема виховання Людини у творчій спадщині В. Сухомлинського розглядалася багатьма відомими педагогами, методистами, вчителями-практиками. Серед них І. Бабин, котрий характеризував проблему формування екологічної культури як основу гармонійного розвитку особистості у контексті ідей В. О. Сухомлинського, М. Безлюдна розробляла проблему методично-процесуальне забезпечення розвивального навчання в емпіричному досвіді В. О. Сухомлинського, Г. Бондаренко розглядав уроки мислення як засіб формування творчих здібностей молодших школярів, О. Вознюк характеризував наукову сутність його педагогічної системи, Т. Гладюк характеризує ідеї формування екологічної культури молодших школярів у спадщині великого педагога, Л. Нестеренко і Л. Пироженко виявляють роль казок Майстра у пробудженні почуттів дитини, І. Романишин описує розвиток мислення молодших школярів у контексті ідей В. О. Сухомлинського тощо.

Під час роботи директором Павлівської школи Педагог визначив наступну аксіому: «...головне завдання початкової школи – навчити дітей користуватися інструментом, за допомогою якого людина все життя оволодіває знаннями» [3, 406].

Важливою проблемою виховання В. О. Сухомлинський вважав необхідність перетворення освіти у важливу життєву цінність. «Здається парадоксальним, незрозумілим той факт, – писав педагог, – що для деякої частини підлітків і юнацтва це велике благо – тортури, учіння – важкий тягар, а вчителям у деяких випадках доводиться без кінця воювати з ледарями і неробами» [3, 107].

Процес формування мотивів навчання починається в початкових класах, а згодом продовжується й у старших. І майбутнє ставлення дитини до навчання залежить від класовода, його вміння спонукати дитину навчатися з власної волі, з бажанням і радістю, а згодом – і від учителів-предметників. З розвитком дитини збагачується й сама навчальна мотивація: розвиваються пізнавальні інтереси, зростає зацікавленість не тільки процесом навчання, а й змістом. Дитина усвідомлює необхідність виконання вправ, у неї виникає почуття обов'язку, відповідальності. Це позитивна сторона цього етапу.

Учень мусить навчитися дивитись на себе з боку, оцінювати свої вчинки. «Творчість є щаблинкою самостійного мислення, на якій дитина пізнає радість власної думки, переживає моральну гідність творця. Як важливо, щоб цього досяг кожен учень! Розумове виховання, без якого немислиме повноцінне навчання, полягає якраз у тому, що дитина, творчими засобами слова, почуває себе автором, захоплюється тим, що чарівність життя, природи, людських взаємин стає красою думки. Бажання вчитись – то дуже тонка і примхлива річ. Воно, образно кажучи, як ніжна квітка, котра живиться тисячами корінців, які невтомно працюють у вологому ґрунті. Ми їх не бачимо, але дбайливо оберігаємо, знаючи, що без них життя й краса загинуть» (В. Сухомлинський. Вчити вчитися. Початкова школа, 1969, № 2).

Педагог визначив 12 найважливіших умінь і навичок, які учні Павлівської школи мали засвоїти, щоб у них сформувалося свідоме бажання отримувати знання упродовж усього життя: 1) уміння спостерігати явища навколишнього світу; 2) уміння думати – зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, дивуватися; 3) уміння висловлювати судження про те, що учень бачить, робить, думає; 4) уміння вільно, свідомо, виразно читати; 5) уміння вільно, досить швидко і правильно писати; 6) уміння виділяти логічно завершені частини в прочитаному, встановлювати взаємозв'язок і взаємозалежність між ними; 7) знаходити книжку з теми, що цікавить; 8) знаходити в книзі матеріал з питань, які цікавлять; 9) уміння робити попередній логічний аналіз тексту в процесі чи-

тання; 10) уміння слухати вчителя і одночасно стисло фіксувати зміст розповіді; 11) уміння читати текст і водночас слухати інструктаж учителя щодо роботи з текстом, з його логічними складовими; 12) уміння написати твір – розповісти про те, що учень бачить навколо себе, спостерігає [6, 567].

«Немає читання – немає ні вітрил, ні вітру. Читання – самостійне плавання в морі знань, і наше завдання полягає в тому, щоб кожен вихованець зазнав щастя цього плавання, відчув себе сміливцем, який став віч-на-віч з безмежним морем людської мудрості» (В. Сухомлинський. Вчити вчитися. Початкова школа, 1969, № 2).

У початковій школі самостійне читання відіграє особливу роль в інтелектуальному, моральному й естетичному розвитку. Від того, яке місце займає воно в духовному житті школяра, залежить його ставлення до навчання.

«Щоб наші діти завжди переживали жадобу знань, щоб бажання вчитися було найголовнішим стимулом їхньої нелегкої розумової праці, дбаймо про дуже важливу передумову всього шкільного навчання: розумова праця дитини, будучи зрозумілою, водночас повинна мати й відповідні труднощі. Переживання гідності трудівника-мислителя можливе лише за тих умов, коли розумова праця є певним випробуванням сил. Дитина виходить з цього випробування переможцем, з гордістю й радістю оглядає пройдений шлях, говорить сама собі: «Це я знайшла. Це я відкрила» (В. О. Сухомлинський. Вчити вчитися. Початкова школа, 1969, № 2).

Обґрунтовуючи практичну необхідність гуманних взаємин між учителем та учнем, між самими учнями і взагалі всіма учасниками виховного процесу, В. О. Сухомлинський переконливо показав, що найцінніше у дитини – її індивідуальність, неповторність внутрішнього світу, своєрідність здібностей, потенційних можливостей, бо тільки через розмаїття індивідуальностей полягає шлях до зростання та об'єднання особистостей.

«На думку всіх учителів початкових класів нашої школи, виховний смисл уроків мислення полягає передусім у постійному і невпинному застосуванні знань. Виховати прагнення до навчання якраз і можна тільки тоді, коли знання, якими дитина оволодіває в початко-

вій школі, не залишаються мертвим скарбом, не нагромаджуються в дитячій голові тільки для того, щоб у певний час учитель виймав їх з «комори» для перевірки. Розвиток розумових здібностей – це знання в русі, в застосуванні. Оптимістичне самопізнання – а це й є передумовою потягу до знань – починається з того, що дитина на власному досвіді переконується: знання стають знаряддям її мислення й праці; користуючись ними, вона виражає свій розум, самого себе» (В. Сухомлинський. Вчити вчитися. Початкова школа, 1969, № 2).

Одним із перших у світовій педагогіці В. О. Сухомлинський звертається до принципу наступності у процесі формування компетентності учити вчитися, і саме цим підтверджуючи її надпредметність та життєву значущість. «Ось тут і виникає розрив між початковими класами і дальшими ступенями навчання. У початкових класах ми дуже боязко, не сміливо даємо в руки дитини інструмент, без досконалого володіння яким неможливо уявити її інтелектуальне життя, її всебічний розвиток, а потім в середніх класах, учителі вимагають, щоб інструмент цей у руках дитини діяв швидко і безвідмовно» [6, 407].

Одне з найважливіших завдань школи, підкреслював В. О. Сухомлинський, «навчити користуватися знаннями. Якщо набуті уміння і навички тільки засвоюються і не застосовуються на практиці, навчання поступово виходить зі сфери духовного життя дитини, неначе відділяється від її інтересів і захопленень» [21, 422].

І тут же підкреслює: «Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача» [7, 496].

Значне місце в практиці втілення процесу формування навичок навчання Педагог відводить письму, тому що, як і у швидкому вдумливому читанні, він бачить у ньому інструментарій для здобуття усвідомлених та якісних знань. Особливу увагу він звертає на творчі

письмові роботи учнів: «Учителі почали вчити дітей складати твори за матеріалами спостережень за явищами природи. У цій цікавій, творчій роботі школярів ми вбачали засіб навчити мислити, навчити вчитися» [6, 412].

Доцільно було б звернутися до порад Василя Олександровича Сухомлинського, який стверджував: «Першого сонячного квітневого дня, коли в мареві тремтять древні кургани, ми вийшли в степ слухати пісню жайворонка. Ось тріпоче в небесній блакиті сіра грудочка життя, до нашого слуху долинає ніжний дзвін срібного дзвіночка; раптом дзвіночок замирає, сіра грудочка падає до землі; над ніжною зеленню озимої пшениці пташка розправляє крила і повільно, немов натягуючи невидиму нить, піднімається все вище і вище. Ми чуємо уже не дзвін, а звучання срібних струн. Мені хочеться, щоб ця чудова музика дійшла до дитячих сердець, відкрила очі на красу навколишнього світу» [6, 11].

Невід'ємною складовою в процесі зацікавленості дітей у пошуку та знаходженні знань директор Павлиської школи відводив позакласній роботі.

У своїй книзі «Розмова з молодим директором» Василь Олександрович звертається до педагогічних колективів шкіл. Він зазначає, що тільки в тісній співпраці всіх учителів школи, як початківців, так і вчителів середніх та старших класів, під керівництвом директора та завуча можливо досягнути успіху у формуванні освіченої, самодостатньої та розумної особистості – сучасного учня.

Початкова ланка освіти в роботі Педагога займає особливе місце, тому що саме з неї починається учень. «Досвід переконує, що, коли предметом турботи всього педагогічного колективу і керівника школи є початкові класи як ланка, де діти оволодівають інструментом навчання, початкову освіту можна дати за три роки» [6, 413].

«Розумове виховання необхідне людині не тільки для праці, а й для повноти духовного життя. Уміти творчо мислити, бути розумним повинен і майбутній математик, і майбутній тракторист. Розум повинен давати щастя насолоди культурними й естетичними цінностями» [8, 76].

Висновки і перспективи досліджень. Педагогічні роботи В. О. Сухомлинського мають

різноплановий, багатоаспектний характер. Творча думка педагога зазнавала певної еволюції, вона постійно збагачувалася, поглиблювалася, відточувалася. Ідеї Майстра і сьогодні не сприймаються як догми, а тільки як поради, як поштовх до дії та велике поле для роздумів. Він писав, що школа має бути «царством допитливої і наполегливої думки» [7, 31].

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування // Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004.
2. Єрмаков І. Г., Пузіков Д. О. Розвивати життєву компетентність // Шкільний світ. — 2005. — № 37.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. — Т. 3. — К.: «Рад. Школа», 1977.

4. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О. Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К.: «К.І.С.», 2004. — С. 34—46.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: Грамота, 2012. — 504 с.
6. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором // Вибрані твори в 5-ти т. — Т. 4. — К.: Радянська школа, 1976. — С. 393—626.
7. Ткачук Л. Проблема розвитку позитивної самооцінки дитини у творчій спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка: Педагогіка. — 2002. — № 5. — С. 28—32.
8. Вознюк О. Наукова сутність педагогічної системи В. О. Сухомлинського // Наукові записки ТДПУ: Педагогіка. — 2002. — № 5. — С. 75—78.

A. M. ZUBKO, T. V. KOMINARETS

Kherson

RELEVANCE OF PEDAGOGICAL IDEAS OF V. O. SUKHOMLYNSKYI IN THE FORMATION OF KEY COMPETENCIES OF TEACHING HOW TO LEARN IN PRIMARY SCHOOL CHILDREN

The article is devoted to the issue of modern pedagogy – to forming of one of the key competencies in primary school children - to teach how to learn. The authors refer to the heritage V. O. Sukhomlynskyi in which this issue is defined as a vital and closely connected with the question of continuity in a school system.

Key words: competence, expertise, information, continuity, motivation, to teach how to learn, primary school children.

A. H. ЗУБКО, Т. В. КОМИНАРЕЦ

г. Херсон

АКТУАЛЬНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ В. А. СУХОМЛИНСКОГО В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ КЛЮЧЕВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЬ УЧИТЬСЯ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Статья посвящена актуальному вопросу временной педагогики – формированию одной из ключевых компетентностей у школьников начальной школы – учить учиться. Автора обращают к наследию В. А. Сухомлинского, где этот вопрос определен как жизненно необходим и тесно связан с вопросом преемственности в системе школьного образования.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, информация, преемственность, мотивация, учить учиться, младшие школьники.

Статья надійшла до редколегії 17.07.2014

УДК 371

Н. А. КАЛІНІЧЕНКО

м. Кіровоград

ШКОЛИ ГУМАННОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті розкриваються зміст та форми діяльності опорних шкіл з проблем вивчення і впровадження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського, де базовими компонентами в їх реформуванні є гуманізація та демократизація.

Ключові слова: школи гуманної педагогіки, система науково-методичної роботи, розвиток особистості.

Постановка проблеми. Школа в умовах сучасного соціуму утверджується як соціокультурний феномен суспільства на основі концептів гуманістичної філософії освіти: людина – освіта – соціум, де базовими компонента-

ми в її реформуванні є гуманізація та демократизація.

Освітній процес в опорних школах розглядається у двомірному ракурсі: як соціальний інститут і як базовий заклад розвитку творчої